

Logos a jeho totéž

Autor: Anna Hogenová

Abstract

Logos and its self-same. – The paper uses phenomenological approach in order to show the ontological meaning of the word *logos*. Logos can stop in its penetrating and simplifying function not only because of ignorance, but also of over-knowledge of individual things. All this leads to the necessity of a whole, which is born only from the tension of the essential questioning, which is the piety of thought. Today, only questions, and only essential questions is what can help morality. Everything else is overwhelmed by the principle of versatility, which makes everything relative and unnecessary.

Keywords: logos, phenomenology, philosophy, Martin Heidegger

Klíčová slova: logos, fenomenologie, filosofie, Martin Heidegger

„Totéž jest: LOGOS, POLEMOS, PYR, ERIS.“ (Heidegger 2015: 39) Opakujeme již mnohokrát, i když ani to není dostatečné, protože se vždy najde někdo, kdo rozdíl mezi „totéž“ a „stejností“ nebude schopen pochopit. Když jsou dvě věci totéž, stávají se jen jednou věcí, pokud jsou dvě věci stejné, jsou stejné, ale zůstávají dvěma věcmi. Je-li tedy LOGOS, POLEMOS, PÝR a ERIS totéž, pak všechny čtyři věci se stanou jednou věcí. Je pravda, že zde se zasekne nominalistický myslitel, jenž podstatu věci odvozuje z mnoha věcí, na kterou lze předem ukázat prstem a pak vyslovit jméno – to je znak nominalistického přístupu v myšlení, který vede jen k empirismu či převážně jen k empirismu, jenž filosofii a ostatní duchovědy v podstatě likviduje, i když se to na první pohled nemusí zdát tak jasné.

Jeden z nejvýznamnějších myslitelů na této planetě je bezesporu Hérakleitos (540–480 př. n. l.), jenž dokázal již ve své době zahlédnout *totéž* v mnohosti, a proto je od něho známá myšlenka, že nestačí mít dobré oči a uši, abychom porozuměli podstatě věci, řečeno zjednodušeně a opisem. Staré řecké slovo „LOGOS“ je odvozeno od slovesa „LEGEIN“, což znamená „usebrat“ do jednoduché jednoty. Pochopit „logos“ a pochopit „totéž“ znamená porozumět Hérakleitovu výroku o tom, že bozi jsou všude, v každodennosti, dokonce i v kamnech. Když byl Hérakleitos navštíven svými obdivovateli, jak je známo z historických údajů, kteří se ho ptali, kde jsou ti bozi, právě zatápněl...

V chrámu Artemis si hrál s dětmi, Efezanům na jejich žádost, aby se odebral k vládě nad Efezem, pravil: „Není lepší toto zde činit, než s vámi společně se starat o polis?“ To je velmi známá historka, opakující se v každé přednášce o tomto velikánovi, dodnes nedoceneném. Pocházel z královského rodu, ale ve hře zahlédl *logos*, usebrání všeho do „totéž“, a to v nevyhnutelnosti, jež je vlastní celkovému bytí, které také pojímá vše jakožto „totéž“, jakožto jednu jedinou, dokonale usebranou věc.

Artemis stejně jako Apollón, její bratr, mají stejný znak, je to luk a šíp. V luku a šípu je skryt LOGOS, oheň, střetání i POLEMOS. Vystřelíme-li šíp na cíl z luku, jsou ve hře dva současné protiklady a vystřelený šíp směřuje k Jednomu, k cíli. Přesně tak je člověk šípem mezi Zemí a nebesy. Propojuje současné protiklady a harmonizuje jejich totéž, kterým jest HIEROS GAMOS, tj. posvátná svatba Země a nebes. V tom tkví usebírající role člověka ve smyslu kosmickém. Totéž se dělá v polis a totéž se dělá v duši každého jednotlivce.

Pozorný čtenář zde zahlédne starost o duši ve smyslu jednotlivce, polis a kosmu a bude mít pravdu. Takové myšlení je myšlením „totéž“, nikoli jen stejnosti, která hraje nejdůležitější roli právě ve vědách, tam se hledají stejnosti a rozdílnosti, vše se dává do množin, tříd, či jiných schránek a vytváří se logická stavba světa, tak jak nás to naučil moravský rodák, žijící ve Vídni, později v Americe, Rudolf Carnap. Je to podobné, jako bychom ve shodě s anglickým teoretickým fyzikem, Davidem Bohmem, který rozeznává implikátní a explikátní řád v porozumění podstatě věci. „Logos“ jako prapůvodní usebírání do jednoduché jednoty je dosud něčím, co filosofové rozdělují. Zde se nachází onen bod, přes který nemohou přejít nominalisté a skalní empirici. Jde tu o moment vhledu, vblíknutí do něčeho, co není součtem předešlého, co není adicí množiny či třídy prvků, co není součinem.

Vidlička, nůž a lžíce pak stvoří „příbor“, nejde zde o součet, klásky na poli stvoří snop, nejde o množinu všech klásků; právě tak vzdělávání stvoří kultivovanou lidskou bytost, nadanou nejen znalostmi, ale i schopností být odpovědnou za celek způsobem, jenž je povýtce lidský. Jde o odpovědnost asymetrickou, která se vymyká právnímu myšlení, protože zde se nejedná jen o formální spravedlnost, ale přímo o spravedlnost bytnou.

„Ratio essendi“ je něco jiného, než „ratio cognoscendi“, myšlení more geometrico je něco jiného, než myšlení celků bez marga, kde je vyžadován vhléd do podstaty, tak jak to známe ve fenomenologii. Prázdnost je ratio cognoscendi pro prostor, svoboda je ratio essendi pro prázdno, které je poznáváno skrz ratio cognoscendi. V našem poznávání se setkáváme nejdříve s prostorem, teprve později díky myšlení myšleného dospíváme k bytné podmínce možnosti prostoru v původní volnosti, která je svobodou. Říkáme jí „die Lichtung“ (světlna), ale víme, že toto slovo není odvozeno od „das Licht“ (světlo), ale od slova „leicht“ (lehký). Jde o prapůvodní bytnou „lehkost“, která je otevřeností, svobodou, světlinou a ta je bytnou podmínkou pro prostor, je důležitější než to, co poznáváme jako první výtěžek, není založena empiricky, ale vhlédem, bez kterého není možné dojít až sem. Pak jsme ve filosofii, nikoli jen v popisné a logické antropologii, jež je koherentní empirickým vědám, z nichž čerpá svou základní látku.

Heidegger k tomu dodává: „Rozdíl mezi subponováním a akceptací je znak, že jsme pro myšlení vychováni.“ (Heidegger 1987: 6) Subponování je myšlením, kde nejvyšším arbitrem je genus (rod), a myslitel pak subponuje pod genus jednak species a instance jakožto jednotlivosti. Ovšem to je málo pro filosofii, zde je nutné si uvědomit, že filosof musí vhlédnout do podstaty, která je celkem bez marga a která se nedá deskribovat dle metodologických pravidel, protože se musí v duši člověka zrodit, objevit a to je možné jen z napětí bytostného tázání, které je rodivým předpokladem filosofie. Z definice nelze pochopit, co je to spravedlnost, ta se musí zrodit ze situace a z toho, co v nás již jest poprvé a naposled a teprve podstatná paměť (die Gewesenheit) pak umožňuje se spravedlností jakožto regulativní ideou pracovat a nakládat v naší každodennosti. Právník, který pod spravedlností není schopen vidět

nic jiného než logickou koherenci jednotlivých předpisů a zákonů, není člověkem, který nám pomůže, pokud jde o základní spravedlnost, v tom spočívá tragika naší současnosti.

Je nutné si uvědomit, že ve vězeních mohou být lidé, kterým bylo zásadně ublíženo právě mašinérií právního systému, neschopného dojít in medias res, protože mnozí právníci stojí jen na ratio cognoscendi a nikoli na ratio essendi. Jestli někde chybí v procesu vzdělávání filosofie, je to právě v této oblasti.

„Logos“ je usebrání a uvlastnění jakožto „totéž“. Nejde o stejnost několika věcí, „logos“ je vždy a jediné jednou věcí, zrozenou z mnoha, uchopenou vhladem, vblíknutím, „logos“ je vždy akceptací, nikoli pouhým subponováním, jak je tomu např. v logice. Toto je neuralgický bod celých dějin filosofie, zde a v tomto kontextu se odehrává GIGANTOMACHIA PERI TÉS ÚSIAS, o tento bod se jedná v boji mezi haecceitálním a quidditálním myšlením, mezi nominalisty a realisty; a to dosud. Pokud se nepochopí, co je to logos ve smyslu „totéž“, bude se vždy jevit péče o duši jako *flatus vocis*, jako závan větru, jako něco nevědeckého, dávno přežitého, o čem nemá smysl vůbec mluvit. A tak tomu je nejčastěji i v naší době. To je také důvod, proč někdy se používá „Logos“ s velkým počátečním písmenem a „logos“ s malým. Jde o to, abychom rozeznali „Logos“ jako vhlad a „logos“ jako konstrukt.

Všichni víme, kolik významů má slovo „logos“, patří sem: usebrání, uvlastnění, slovo, věta, výrok, věda, řeč, jazyk atd., zkratka každé usebrání do jednoduché jednoty. Proto je univerzita založena intencí „ad Unum vertere!“ (k Jednomu se obrátit!). A toto Jedno musí být jednoduché a usebírající naprosto vše, proto je tímto „logem“ ve filosofii bytí samo.

Vnímatelný stůl je fenomén ontický, stůl nevnímatelný, který má svou existenci v našem myšlení, je stolem ontologickým a filosofii jde o ontologické fenomény, nikoli o ontické. Toto je také rozdíl mezi ratio essendi a ratio cognoscendi. Pokud je člověk u sebe samého, je uvlastněn, jeho život teče z jeho vlastního pramene, pak to neznamená, že tento člověk je sobec, žijící jen pro sebe samého a na ostatní nehledí. Naopak, v uvlastnění (im Ereignis) se setká se čtveřinou (bozi, lidé, Země a svět), protože takové usebrání je usebráním všeho, co jest. Jde o usebrání s bytím samým, což je cíl filosofie od pradávných dob do dneška, na tom se nic nezměnilo, zde není žádná modernita. Proto je „duše tak nějak vším“, jak říká Aristotelés ve svém spise *O duši*.

Duše je proto hodna obdivu, protože dokáže usebrat vše do jednoduchosti, která dostává jméno „Jedno“, „Unum“, „TO HEN“, proto duše nemá margo, není předmětem a nedá se říct, kde je její místo; ukazuje se jen svým usebíráním a uvlastněním prostřednictvím vnitřního dialogu duše se sebou samou, jinak nikoli. Kdo nemyslí, ten nemá vnitřní rozhovor se sebou samým, anebo je jeho rozhovor veden jen kvůli něčemu jinému, než je on sám. Pak se jedná pragmatické využívání jeho vlastní duše. Ovšem platí: „Kde se jen působí, tam je vše ztraceno.“ (Heidegger 1987: 40) Jak rozumět této podivné větě? Pokud se jen působí (wirken), pak jediným cílem je projevovat vůli působícího, tj. v podstatě důkaz nietzscheovské podstaty bytí, kterou jako prorok ustavil ve svých dílech. Tím je vše řečeno.

Doba, která je založena na této ontologii, a to je naše postmoderní doba, ta pak nemůže nevykazovat nihilistickou platnost, proto je „vyhoření“ tak častým úkazem mezi lidmi. Chybí „logos“ (bytostné usebrání), působící disipace všude vládne. Člověk je přinucen v každé situaci „být viděn“, „být slyšen“. V některých případech jde o to vytvářet strach

v druhých, což je naprosto jednoznačný důkaz o působení. A tak se najednou ustavuje závod o to, kdo bude nejvíce působícím činitelem celé situace, kdo se stane vůdcem. Jednotlivci se předhánějí, tím, že snižují významnost těch ostatních, aby svou významnost učinili nejvýznamnější, tj. nejpůsobivější.

„Být účinný!“ znamená se prosadit v asertivním boji, jenž se tváří jako proces normální komunikace. A tak je tomu mezi jedinci v Evropském parlamentu stejně jako mezi jedinci v národním parlamentu. Ale tak je tomu všude; stačí se jen rozhlédnout. Není náhoda, že všude slyšíme imperativ vedoucí k tzv. pozitivnímu myšlení, vyjadřovanému větou: „Musíš pozitivně myslet!“ Ovšem slovo „musíš“ je projevem vůle k moci. Boj mezi lidmi se přistřejuje a nám vyvstane na mysl věta „svět leží ve zlém“. V anketách, v nichž studenti hodnotí své učitele bez toho, aby se podepsali, se objevují nenávislné věty – „anything goes!“ Boj mezi lidmi o účinnost existence v zaměstnání a všude jinde, se posiluje a narůstá nedefinovatelný strach, jenž se může vypustit jen činem zoufalce, např. v podobě střílení do naprosto nevinných lidí.

Ukazuje se nevyhnutelně, že jedinec nemůže být konstruktem, jako je tomu v mnohých personalistických teoriích, je třeba mu dovolit, aby mohl se stávat sebou samým z vlastního pramene a nikoli jen z podsunutých potřeb modernity, z podsunutého „musíš být in!“ Pokud toto nedojde vládnoucí garnituře naprosto jasně a distinktivně (*clare et distincte!*), pak nás může zachránit opravdu jen „nějaký bůh“.

Opakujeme pro důležitost „Kde se jen působí, tam je vše ztraceno.“ (Heidegger 1987: 40) Zde je nutno se zastavit. Pokud nic nezůstává a vše spotřebuje nenasatná vůle pro působení teď a tady, která posléze vyprchá jako pára, pak nezbývá nic jiného než zářná budoucnost, která slibuje ráj. A pokud neslibuje ráj, pak je alespoň moderní, je alespoň nová a vytváří milieu pro rozlišení mezi těmi, kteří už jsou moderní a mezi zaostalým zbytkem. Vždy nás zajímalo, proč je modernita dnes tak pro lidi důležitá. Je to proto, že ten, kdo je moderní, „víc jest“, má víc skutečnosti, protože má víc důležitosti pro „tady a teď“. Patočka mluví o moderantní nadcivilizaci, která řídí – moderuje člověka do určitých modů jeho pobytu – existence a platnosti tohoto pohybu a existence. Tato nadcivilizace je dílo dějin samých, je výsledkem potřeby pravdy jakožto jistoty, jež se ustanovila prostřednictvím myšlení „more geometrico“. Jen toto myšlení může dát člověku jistotu, může dát tuto jistotu většině; na číslech není o čem pochybovat, tam se jistota najde.

Univerzální řízení planety pomocí čísel a jejich jednoznačností, které každý porozumí, to je současnost. To je moderantismus – „Moderátor“ v latině znamená „řidič, usměřovatel“, a to je funkcí armády topmanagerů na celé naší planetě. Jsou to schopní lidé s vynikajícími logickými analytickými schopnostmi. To, co jim chybí, jsou celky do marga, respektive vhledy do těchto celků. Stejně jako počítač je geniální prostředek k technické paměti a k vyhledávání výsledků nejrůznějších analýz, je i manager prodloužením této počítačové intencionality a „komanduje“ svět, moderuje jej.

Manager nevysvětluje největší záhadu současného života, tj. odkud se berou měřítka („modus“ je v latině měřítkem, mírou) pro řízení, ale vykonává řízení jako organizaci prvků, kterými jsou lidé, procesy a souvislosti jiného řádu. Manager je organizátor – organizuje, ale chybí mu počátky, chybí mu ESCHATON, neví konečný účel, nezná počátek. Zná jen začátky,

tj. příčiny předepsaných kauzalit, které mají jen jediný smysl – vytvořit v mysli jistotu. Tím ovšem manager jen multiplikuje nihilismus, aniž o tom má potuchy.

Moderantismus nadcivilizace je znakem doby, protože se jedná o moderování celé planety a „přílehlých souhvězdí“, je výsledkem rozvrhu světa z pozic karteziánského myšlení. „Certitudo“ a jeho potřeba je vždy znakem neschopnosti unést neurčitost, která se z našich lidských životů nedá vymýt, s tou je třeba se smířit jako s nevyhnutelným doplňkem toho, co známe jistě. Jde o důsledek supremace sukcesivní logiky, kauzality, rozvrhu subjekt-objektového nad všemi ostatními mohutnostmi duševními jako jsou city, podstatná minulost daná pamětí atp. Karteziánský člověk je okleštěnou náhražkou celostního renezančního člověka, proto kolem sebe nenacházíme takové, jako byl Michelangelo, Leonardo da Vinci atp. Kdybychom položili otázku starých Řeků, zněla by asi: „Kam se zatoulala intence k usebrání člověka se sebou samým, s polis a celým kosmem? Vždyť péče o duši má tyto tři rozměry.“

Dnešní člověk je surogát celostnosti, celku bez marga, proč je tomu tak? Protože jen celek s margem je „clare et distincte“. Proto může Patočka s pravdivým nárokem prohlásit: „Krom toho v moderantismu je tendence nahlížet na politiku jako na druh techniky.“ (Patočka 1996: 262) Proto je kolem nás politika přetavena na moderantismus ve všech možných a mnohdy i nemožných podobách. Vedle moderantismu tu máme ještě možnost nadcivilizačního radikalismu, co to je? „V radikálním systému politika je bezprostředně vědou, věda politikou, politika náboženstvím atd.; při vši organizačnosti ve skutečnosti jen neorganické rozmáchnutí po čemsi celkovém a monumentálním.“ (Patočka 1996: 260) „Nový paganismus bývá spojen s radikální nadcivilizací,“ tvrdí Patočka na stejné straně svého díla. O čem je tu vlastně řeč?

V podstatě jde o logos ve smyslu celé společnosti, jde o usebrání, jehož výsledkem by byla zdravá a kvalitní lidská společnost. V případě moderantismu fenomény „das Ge-stell“ a „die Machenschaft“ podsunou člověku možnosti, které daný člověk nemůže nepřijmout, protože jde o povely vycházející z objektivních systémů, nutných pro koherenci celé společnosti. Člověku pak hrozí „vyhoření“, protože nežije z „vlastního“, ale z cizího. Nový paganismus pak vytváří totéž, „ruší a ničí osobnost jakožto autonomní pramen života, nebo lépe jako místo, kde tento pramen vyvěrá.“ (Patočka 1996: 263) Nadcivilizační radikalismus i moderantismus jsou nepřáteli usebrání a uvlastnění jedince, jenž má právo žít z vlastního pramene. Patočka k tomu ještě dodá: „Co ovšem dále nepochybně vymizí ze společnosti tohoto druhu, je radost (radost odlišná od požitku v ryze materiálním smyslu).“ (Patočka 1996: 264)

Moderantismus je naší současností. Co zde vymizelo, lépe řečeno, co ztrácíme? Ztrácíme schopnost riskovat, všude a vždy chceme jistotu a z tohoto chtění se zbrojí a dělají nejhrubší chyby vůbec. O všem pak rozhodují „finanční piráti“. (Patočka 1996: 273) Důležité je pochopit, že moderantní verze nadcivilizace je liberalismus.

„Logos“ je usebíráním do jednoduché jednoty, není to adice, není to konjunkce, je to důkaz o tom, že bytí platí, že bytí „jest“. Výtryskem tohoto usebrání je pravda sama, jde o pravdu bytí.

„Pravda, před tím a hloub než to, je vnitřní zápas člověka o jeho vnitřní podstatnou svobodu, kterou člověk má ve svém jádře a podstatně nikoli fakticky. Pravda je otázka pravdivosti člověka, člověk je ve své podstatě bytost, která může mít pravdu, které patří podstatná péče o pravdu – která je nám umožněna rozhraním, na kterém člověk žije – a přece je v jeho rukou, zda pravda bude existovat fakticky. Lidské dějiny jsou dějinami poměru člověka k pravdě – dějiny naší jasnozřivosti či zaslepenosti. Nejen, co víme, ale hlavně fakt, jak sami existujeme, je kusem pravdy či nepravdivosti, kusem lidského samosoudu, lidského sebevážení, či lépe vážení sebe absolutní měrou (měrou pravdy).“ (Patočka 1996: 289)

V dějinách se usebírání lidské bytí, pobyt, tubytí. Dějiny jsou místem pravdy bytí a člověk zde hraje nejpodstatnější roli, ví o tomto „logu“. Pravda je „logos“. Pokud chybí, pak nastává úpadek, nevyhnutelně. „Úpadek není v žádné epoše něčím následným a vnějškovým, úpadek je zde hned zároveň s jejím vlastním principem.“ (Patočka 1996: 291) Úpadek není žádná přidaná hodnota, je to výron „logu“, jenž je nemocný. „Úpadek není stav, kterému by bylo lze zabránit aplikací zásad všeobecně platné morálky; neboť právě tato aplikace musí být provedena pravdivě, a úpadek spočívá v tom, že se bloudí v otázkách pravdy.“ (Patočka 1996: 291)

Pravda usebírání vše do jednoduché jednoty, která má název bytí, jde o pravdu ontologickou nikoli ontickou, která bývá výrazem lidské libovůle, lidské vůle k moci nad ostatními. Pravda nemůže nebýt zásadním logem ve smyslu usebírání.

„Pravda bývá určována jako jedna z hodnot, a tím podřazována lidské tvorbě, a tím i libovůli; ale ve skutečnosti člověk jako člověk nemá na vybranou, chce-li nebo nechce-li pravdu a jakou; nemá na vybranou, jedná-li se o to existovat *jako člověk*, tj. jako dějinná bytost, v níž se odehrává skutečné dramatické *jednání* – významné rozhodování, nikoli pouhý děj, jako jsou objektivní děje, buď jakkoli mohutný a pestrý. Veškeré skutečné jednání točí se kolem tohoto ústředního bodu pravdy, ten nemůže být nikdy vysvětlen a pochopen ryze objektivně (ani subjektivně, pokud je subjekt pouze druhem předmětnosti). Pravda může být postižena pouze v jednání a jenom bytost skutečně jednající, (nikoli „odrážející“ nějaké dějství objektivní) může být ve vztahu k pravdě.

Bylo by možno položit otázku: ale musí být vztah k pravdě nutně pozitivní? Není věcí libovolného výběru, zdali chci pravdu, nebo lež? Jakmile jsem se výslovně rozhodl, nemohu již přese všechno považovat lež za pravdu; mohu sice jednat podle lži, ale nemohu nevědět o lži; veritas est norma sui et falsi, má tento smysl. Vztah k pravdě je buď vztahem zapomenutí – LÉTHÉ –, nebo výslovným vztahováním; tertium non datur. Ale i sama LÉTHÉ je ve skutečnosti možná pouze na podkladě vztahu k pravdě, který si pouze zakrýváme a zastíráme; odtud její protimluvný, rozporný charakter.“ (Patočka 1996: 290)

Pravda je „logem“ ontologickým, nikoli ontickým – a v tom je její síla. I když proti ní bojujete, právě silou tohoto jednání ji usebíráte v myslích těch, kteří jsou schopni trochu přemýšlet o něčem jiném než o vydělávání peněz. Pravdu nelze zabít, jako nelze zabít bytí samo. Pravda usebírání, je „logem“, je trestí všech jednotlivostí, věcí, významů, pojmů, teorií, přehlubokých vědeckých objevů, všude tam na konci je „logos“ v podobě pravdy.

Usebírání je intence, která je vůbec ze všech propojení člověka a světa nejdůležitější, ona je „legein“ (usebírání), od čeho vzniklo slovo „logos“, které má tolik významů, že se na ten

prapůvodní význam zapomnělo. Jde o pásku, která nás propojuje nejen se sebou, s druhými, s věcmi kolem nás, ale i s polis, s kosmem, se světem a s bytím vůbec. Toho je člověk schopen jen proto, že je opatřen duší, *která je tak nějak vším*, řečeno s Aristotelem. Duše nemá okraje, nemá hranice, je schopna vše usebrat, tento zázrak zázraků není dodnes dostatečně pochopen, a proto také oceněn. Jan Patočka tomu říká „FTONOS THEÓN“, (Patočka 1992: 36) jde o závist bohům a závist bohů. Patočka nás zpravuje na tomto místě, že bohové nám dali, možná díky Prométheovi, něco, co nám závidí, a to je možnost úplného usebírání, tj. možnost distance úplně od všeho i od smrti samé; a to je svoboda, nic jiného.

Je to právě duše, která není *clare et distincte*, nedá se změřit, a přesto je darem nejvyšším a nejdůležitějším; usebírání totiž úplně vše do jednoduché jednoduchosti, a proto člověk může prodlévat u dobra bez marga, u nepředmětnosti, která je bytím samým. „Logos“ tedy není jen slovo, věta, řeč, jazyk, věda, rozum; je i duší, je pravdou, je smyslem lidského pobytu v prostoru a v čase. „Logos“ je univerzálním smyslem, penetrujícím vším a činícím ze všeho Jedno, o kterém psali kdysi filosofové, dnes nanejvýš mluví o „teorii všeho“, ovšem to můžeme najít u moderních teoretických fyziků. „Pravda není prosté otevření očí, pouhé a čisté zření vytržené ze zahalenosti, věčné zjevování z temnot.“ (Patočka 1992: 36)

Vzdělávání je tedy směřováním „ad Unum vertere!“; směřováním k „Jednomu“, k „logu“. Je nutné řídit se „logem“, protože je ontologickou nutností, nevyhnutelností. Pokud se řídíme soukromým zákonem (IDEA FRONÉSIS), pak chybujeme, ale to není nic jiného, než sebezprosazování, bez ohledu na ontologickou nevyhnutelnost, které staří Řekové říkali „DÍKÉ“. „Logos“ je smyslem vzdělávání každého. To je také pramen Patočkovy jistoty, že: „Pravým zakládajícím důvodem by byl celek.“ (Patočka 1992: 42)

Jde o celek, který má na mysli Patočka ve svém celém díle. Jde o celek, jenž není předmětem, a přesto musí být poctivě poznán, protože je základem lidského života vůbec. Takový celek nemůže mít okraje (margo). Jak se dostáváme k poznání nepředmětných celků? Jen v napětí bytostných otázek, ve kterém se tyto celky rodí poprvé a naposled v našem vědomí a my pak mluvíme o vhledu, o vblíknutí, o sdílení něčeho, co si nemůžeme představit, ale co je možné myslet. Proč? Protože člověk vlastní podivuhodnost – duši, jež je „nějak vším“!

„Na jedné straně poznáváme věci, které mají odhalit a vydat své skryté stránky, své struktury, prvky a tvárné možnosti, na druhé straně člověka samého, který sám sebe přetváří zdůvodňovanou myšlenkou, zavazuje se jí a tvárnou silou myšlenky usilující o jednotu chápe a využívá jako moc sebeutváření.“ (Patočka 1992: 45) Smysl tohoto Patočkova citátu je v moci „logu“, v pronikající jednotě, o níž celým životem usilujeme, abychom našli svou vlastní spáru k bytí (Heideggerova „die Fuge“), abychom našli své pravé místo ve světě („CHÓRA“ z hlediska starých Řeků, kde vše mělo své správné místo, a tím drželo KOSMOS pohromadě, vždyť KOSMOS je řád). Opravdu náš život opisuje kruh, jdoucí k mnohotvárnosti světa kolem nás a vracející se k jednotě v našem stáří. Možná, že i toto úsilí „logu“ je důvodem toho, proč staří zapomínají na to, co se stalo před chvílí a vracejí se ke svému počátku v paměti, která afikuje obsahy velmi vzdálené, dané a prožívané přítomnosti.

„Budeme hledat a objevovat cestu do hloubky univerza, cestu k celku, která je ukryta zaslepenému oku člověka nefilosofujícího, jenž se ani netáže, ani principiálně nezdůvodňuje.“ (Patočka 1992: 47) Vidíme, že v cestě k „logu“ jsou nejdůležitější bytostné otázky, protože

právě ony jsou podhoubím pro možnost zrození celku bez marga v naší duši a tento výtěžek je pak základní podmínkou pro možnost rozhodovat o lidech kolem nás. Bez filosofie to prostě možné není, ať nám prominou zavilí specialisté, ale je třeba otevřeně říci, tito lidé jsou dnes v důsledku svých rozhodování, která jsou jen specifická, nesmírně nebezpeční pro náš sofistifikovaný svět.

Ukazuje se, že „logos“ ve smyslu „totéž“ je tím nejdůležitějším cílem vzdělávání vůbec. „NÚS, EPISTÉMÉ, DOXA, EIKASIA“, tj. rozum, vědění, mínění a názorné obrazy – to vše pomáhá na cestě k usebírání, jež je pramenem logu. „Zjev je jakýmsi odhalením, které pravou povahu nějak obklopuje a překrývá, ubírá jí sice na zřetelnosti, ale neničí ji docela.“ (Patočka 1992: 49) Proto je možné vždy se k pravdě dostat, musíme jen vyčistit zjevy od nánosů, které zahalují jejich podstatu, a to je především transcendentální epoché. Nepospíchat, nechat v sobě dozrát otázku, ta vede přes svou privativnost k odkrytí čistého fenoménu, jemuž Husserl říkal „Wesen“ a metodě setkání s čistým fenoménem říkal „Wesenschau“. Není možné pravdu úplně vyhladit. Proč? Protože je bytím samým. V tom je pravá spása každého myslícího člověka.

„Gnésie gnómé by mohlo být nazváno pravým synem domu jsoucna, gnésie skotie je poznáním nelegitimním, bastardem.“ (Patočka 1992: 54) Co tím chce Patočka sdělit? Je to jednoduché, jde mu jen o to, poukázat rozdíl mezi ontologií a onticitou, mezi poznáním pravého jsoucna, totiž bytí samého, a poznáním empirickým. Jde o projev „GIGANTOMACHIA PERI TÉS ÚSIAS“, což není nic jiného, než boj o podstatu. Je tu odedávna a je stále silnější, kde se zastavil pokrok myšlení? Nejde o nic jiného než o horizont platnosti samotného „logu“.

„Logos“, který se vztahuje k bytí, a „logos“, který je determinován prospěšností jsoucen pro život člověka. Tyto dvě polohy budou provázet lidské myšlení stále. „Platón měl pravdu, když v Sofistovi atomistické účastníky gigantomachie o bytí charakterizoval jako ‚strašlivé‘, pro něž bytí znamená jen to, čeho se lze dotknout rukama. Neboť jen to, co klade odpor, přesahuje u Démokrita geometrično, a to je přece prázdno a nejsoucno, a tvoří pozitivní jádro všeho jsoucna.“ (Patočka 1992: 56)

„Logos“ tedy musí pronikat jak jsoucnem, tak nejsoucnem, tím, co klade odpor, i tím, co umožňuje rozlišení mezi zdroj odporu a podmínku možnosti klást odpor. „Logos“ musí umožňovat platnost stínu, jenž v sobě nese poukaz k tomu, co ve stínu v pravém slova smyslu není, tj. je nejsoucnem, ale sám stín je jsoucnem. Právě tato dvojitost platnosti je nejnebezpečnější zdroj pro možnost sofistiky ve všech dějinných epochách, tu naši nevyjímaje. Proto je základem etiky: „Stále znovu zdůrazňuje, že člověk má být dobrý a spravedlivý nejen před zraky druhých, nýbrž pro sebe sama, že záleží nejen na činech, ale také na vůli a smýšlení, že je třeba být spravedlivý reálně v činech, a nikoli ve slovech, která pravdu zahalují.“ (Patočka 1992: 57)

„Logos“ se může zastavit ve své penetrující a zjednodušující funkci nejen neznalostí, ale i přílišnou znalostí jednotlivých věcí, tedy slepota může být založena ve tmě i v přílišném světle; na to se často zapomíná, a proto pleonexie, mnohovědění je na škodu pochopení. To vše vede k nutnosti celku bez marga, jenž je celkem rodícím se jen z napětí bytostného tázání, které je zbožností myšlení. Dnes jsou to jen otázky, a to jen bytostné otázky, co může pomoci žité morálce. Vše ostatní je zavaleno principem mnohovědění, který vše zrelativizuje a učiní bezbranným a redundantním, zbytečným.

Lidem nejvíce chybí jednoduché celky bez marga, nejvíce osudné je to u právníků a politiků, kteří planetu, tj. celek bez marga vedou a řídí. Proto stále platí a bude platit: „Vždyť sókratovské daimonion není nic jiného, než tato božská ochrana, která se dostává filosofujícímu, jenž bojuje proti zaslepení a stálým tázáním, vynalézáním a rozvíjením řeči a ochotou odpovídat tak pečuje o duši. Péče o duši je tedy péčí o duši vlastní a v ní zároveň o duši obce, obojí je neoddělitelné.“ (Patočka 1992: 64) V těchto Patočkových slovech je obsažen současně „logos“ celého vzdělávání, smyslu veškerého vzdělávání. Takové jednání duši formuje, máme i jednání opačné, např. jde o žádosti a emoce, které duši neformují, ale naopak ji rozpouští do neurčita. Patočka říká, že zde dochází ke „ztrátě tvaru“. (Patočka 1992: 66)

V životě jde o „regulaci celkem“. A tímto celkem je jednoduchý „logos“, penetrující naprosto vším a činící ze všeho jednoduchou jednoduchost, totiž „Unum, TO HEN, Jedno“; proto by i dnes mělo platit: „Ad Unum vertere!“

SEZNAM LITERATURY

HEIDEGGER, Martin. *Zollikoner Seminare: Protokolle, Gespräche, Briefe*. Frankfurt am Main: Klostermann, 1987. ISBN 3-465-01763-3.

HEIDEGGER, Martin, TRAWNY, Peter. *Anmerkungen I–V: (Schwarze Hefte 1942–1948)*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2015. ISBN 978-3-465-03869-6.

PATOČKA, Jan. *Evropa a doba poevropská*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-017-8.

PATOČKA, Jan. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách I*. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 80-86005-24-0.

(Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc. je vedoucí Katedry filosofie UK HTF a působí též na Katedře občanské výchovy a filosofie UK PedF.)